

- Puzynina J., 1984, *Problemy aksjologiczne w językoznawstwie*, „Poradnik Językowy”, z. 9-10.
- Sanders W., 1977, *Linguistische Stilistik, Grundzüge der Stilanalyse sprachlicher Kommunikation*, Göttingen.
- Sandig B., 1978, *Stilistik — Sprachpragmatisch Grundlegung der Stilbeschreibung*, Berlin — New York.
- Skubalanka T., 1969/70, *O pojęciu wyboru w stylistyce*, „Folia Societatis Scientiarum Lubliniensis”, Sectio A-D, Vol. 9/10, Lublin.
- Skubalanka T., 1978, *Der Vergleich in Stiluntersuchungen*, „Zeitschrift für Slavistik”, Bd. XXIII.
- Skubalanka T., 1984, *Historyczna stylistyka języka polskiego*, Wrocław.
- Skubalanka T., 1986, *Metodologiczne problemy syntezy stylistyki. — Teoretycznoliterackie tematy i problemy*, red. J. Sławiński. Wrocław.
- Synteza w stylistyce słowiańskiej*, 1991, red. S. Gajda, Opole.
- Wilkoń A., 1977, *Z zagadnień języka i stylu*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze”, z. 24.
- Wojtak M., 1988, *Elementy stylu urzędowego w Ortyłach magdeburskich*, „Język Polski”, z. 4-5.
- Wojtak M., 1990, *Z problematyki opisu stylu tekstów użytkowych na podstawie analizy ogłoszeń matrymonialnych*, „Poradnik Językowy”, z. 2.
- Zgółka T., 1991, *Tekstowe, funkcjonalne i pragmatyczne kryteria wyodrębniania stylowych odmian języka. — Synteza w stylistyce ...*

JERZY ZIOMEK, RETORYKA OPISOWA, Wrocław: Ossolineum, 1990, 341s.

Niedawno ukazała się imponująca zakresem problematyki, bardzo oczekiwana *Retoryka opisowa* J.Ziomka. Jest to dzieło nistychanie pojemne treściowo. W dwunastu rozdziałach otrzymaliśmy syntezę starożytnej i dwudziestowiecznej myśli retorycznej wraz z próbą sformułowania nowoczesnej teorii zachowującej w sobie pojęciowe treści retoryki grecko-rzymskiej. Autor — wybitny historyk i teoretyk literatury — z ogromną swobodą porusza się po obszernym materiale badawczym, przywołując bogatą literaturę przedmiotu (od Arystotelesa) po takich badaczy współczesnych jak: Ch.Perelman, P.Zumthor, R.Barthes, J.Cohen, T.Todorov, J.Lotman i inni).

W rozdziale I przedstawiającym przedmiot i zakres retoryki znajdujemy odautorskie wyjaśnienie tytułu dzieła: „opisowa (retoryka) znaczy w tym kontekście tyle, co przedstawiona w opisie systematycznym i synchronicznym, a więc nie historyczna i oczywiście nie normatywna. (...) Nie ma zresztą konkurencji między ujęciem synchronicznym (opisowym) a diachronicznym, tj. retoryką historyczną czy historią retoryki, oba powinny koegzystować i współpracować. Problemem jest tu co innego: historia retoryki może powstawać stopniowo, w postaci przyczynków bądź monografii poszczególnych epok lub krajów, natomiast ujęcie opisowe musi być zwarte i zamknięte, nawet jeśli będzie tylko zarysem i wstępem do nieogarnionego obszaru wiedzy o sztuce wymowy (s.5).

Praca J.Ziomka nie jest podręcznikiem sztuki oratorskiej, lecz „syntezą myślenia o sztuce, obejmującą wszystkie podstawowe działy teorii retorycznej i łączącą różne dawne i nowsze wątki koncepcyjne, procedury taksonomiczne, systemy reguł” (tamże). Autor próbuje określić miejsce retoryki wśród innych dziedzin nauki, ukazuje wielość jej powiązań i pokrewieństw. Trzeba podkreślić, że retoryki nie sprowadza Ziomek do teorii tekstu (i teorii wytwarzania tekstu), a podkreślenie to staje się konieczne, gdy uświadomimy sobie popularność stanowiska odwrotnego, które dominuje w lingwistycznie zorientowanych badaniach nad retoryką (Sarnowska-Temierusz 1991: 102).

Osobny rozdział badacz poświęca dziejom retoryki. Przeglądu najważniejszych teorii wymowy dokonuje w porządku systematyczno-opisowym, zwracając szczególną uwagę na charakterystyczną w historii retoryki ciągłość — następstwo nauczycieli i uczniów (od Arystotelesa poprzez Cycerona do Kwintyliana). Znajdujemy także zwięzłą informację o stopniu znajomości teorii retorycznych w Polsce oraz o polskiej praktyce oratorskiej.

W rozdziale III, będącym przeglądem zasad klasyfikacji gatunków, J.Ziomek stwierdza, że „taksonomie i klasyfikacje są duszą retoryki i jej urodą” (s.53). Autor zwraca szczególną uwagę na wieloznaczność nazw gatunkowych w retoryce. Sąsiedztwo gatunków retorycznych i poetyckich rozpatruje Ziomek z punktu widzenia agonu czyli współzawodnictwa. Podejmuje także problem wyjaśnienia roli poszczególnych części dzieła retorycznego (*inventio, dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio*) jako modelu wytwarzania teksów.

Jądrem omawianej pracy są rozdziały poświęcone retoryce elokucyjnej. Są one „prawdziwie fascynującą panoramą dwudziestowiecznych koncepcji stylistycznych i propozycji klasyfikacyjnych w sferze retorycznych tropów i figur” (Sarnowska-Temierusz 1991: 106). Nauka o elokucji ma zdaniem Ziomek charakter uniwersalny, „jest po prostu stylistyką, która odnosi się zarówno do

sztuki wymowy, jak i do gatunków tradycyjnie zaliczanych do poezji” (s.128). Badacz dokonał krytycznego przeglądu współczesnej taksonomii (Todorov i prace Grupy μ), by uzasadnić racje retoryki klasycznej i stwierdzić, że rozróżnienie tropów i figur ma swoje źródło w tradycji antycznej, która „tropami nazywała metaplazmy *in verbis singulis* (czyli w poszczególnych, pojedynczych słowach), figurami zaś metaplazmy *in verbis coniunctis* (czyli w połączeniach słów” (s. 133). Rozdziały VII-IX są swoistym kluczem do rozpoznawania tropów i figur. Teoretyczne rozważania ilustrowane są bogatym materiałem literackim i poetyckim. Autor dokonał także przeglądu terminów na oznaczenie poszczególnych tropów i figur, zwracając uwagę na ich nieostrość, zatarcie granic i wieloznaczność. Najwięcej miejsca poświęca problemowi metafory jako kluczowemu dla teorii tropów. To, że rozważania J.Ziomka skupiają się głównie na elokucji jest zrozumiałe zarówno ze względu na rolę organizacji słowa i myśli w dziedzinie przekonywania, jak i ze względu na rolę, jaką retoryka, będąc z założenia teorią wymowy, odgrywała i odgrywa w stylistyce.

Najmniej miejsca poświęca autor dwom ostatnim częściom sztuki wymowy, tj.pamięci (*memoria*) i wykonaniu (*pronuntatio*). Badacz zastanawia się, na ile reguły pronuncjacji należą do retoryki ogólnej i opisowej, a na ile do ortoepii. Trudno opisać zasady pamięci, jeszcze trudniej zasady wygłoszenia, a więc reguły sztuki operowania głosem, toteż nie dziwi, że *memoria* i *pronuntatio* były często pomijane w podręcznikach omawiających kolejne etapy pracy mówcy (Otwinowska 1990: 714-720).

W osobnym rozdziale podejmuje J.Ziomek także problem retoryki jako teorii tekstu, czyli tego, czym nie zajmuje się już gramatyka, kończąca swoje kompetencje na poziomie składni zdania. „O tym, co jest tekstem, a co tylko zbiorem zdań, decydują reguły spójności (kohezji), które nie pokrywają się wprawdzie z obszarem zainteresowań retoryki, ale w znacznej części są w niej obecne jako składniki teorii dyspozycji i właśnie teorii figur — bez względu na to pod jaką nazwą występują” (s.156). Doświadczenie retoryki wskazuje, że o spójności tekstu współdecydują czynniki semantyczne, syntaktyczne i pragmatyczne.

Retoryka opisowa ujęta jest w systematyczny wykład, przejrzysty, uporządkowany (definicje, przedmiot i cele retoryki, Zarys dziejów, genologia, części dzieła retorycznego:inwencja, dyspozycja, teoria argumentacji, elokucja, pamięć i wykonanie), bogato ilustrowany przykładami z literatury polskiej i literatur obcych. Do walorów dzieła zaliczyć trzeba sposób prowadzenia narracji, zwartą i klarowną kompozycję, jego harmonijność w płaszczyznach myślowej, pojęciowej, metodologicznej i językowej. Autor pokazuje jak przydatne jest dzisiaj

ważne czytanie retoryki mogącej stanowić ogólną teorię artystycznej komunikacji, jak aktualne są jej zastosowania w refleksji teoretycznoliterackiej. Dzieło J.Ziomka pobudza i zachęca do studiów i poszukiwań własnych.

EWA MALINOWSKA

Literatura

- Kraus J., 1981, *Retorika v dejinách jazykowd komunikace*, Praga.
- Korolko M., 1990, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa.
- Mistrík J., 1980, wyd.2, *Retorika*, Bratislava.
- Otwinowska B., 1990, *Retoryka. — Słownik literatury staropolskiej*, red. T.Michałowska, Wrocław.
- Samowska-Temierusz E., 1991, *Vir bonus dicendi peritus. O retoryce opisowej J.Ziomka*, „Teksty Drugie”, nr 5.
- Ulčínaité E., 1984, *Teoria retoryczna w Polsce i na Litwie w XVII wieku. Próba rekonstrukcji schematu retorycznego*, Wrocław.
- Werpachowska A., 1990, *Retoryka jako sposób myślenia o tekście*, „Pamiętnik Literacki”, z.1.
- Wilczek P., 1987, *Renesans badań nad retoryką*, „Przegląd Powszechny”, nr 4.
- Ziomek J., 1986, *O współczesności retoryki. — Teoretycznoliterackie tematy i problemy*. red. J.Sławiński, Wrocław.

TERESA SKUBALANKA, WPROWADZENIE DO GRAMATYKI
STYLISTYCZNEJ JEZYKA POLSKIEGO, Lublin: Wydawnictwo
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1991, 188 s.

Koncepcja gramatyki stylistycznej T.Skubalanki w ogólnych zarysach była już znana od kilku lat (zob. Skubalanka 1986). W kolejno ogłaszanych później publikacjach teoretyczny aspekt problematyki podlegał krystalizacji i weryfikacji materiałowej.

W stylistyce polskiej funkcjonowanie kategorii gramatycznych należało do zagadnień stosunkowo najślabiej poznanych i opracowanych. Przez długi czas